INTENSITY AND COMPARISON IN OLD ROMANIAN

(Abstract)

I propose a diachronic analysis of degree constructions within a representative corpus of Romanian texts (starting from the 16th century). The historical observations have the aim of highlighting certain aspects pertaining to the present-day language, a phase in which certain syntactic or interpretative changes have occurred. It is generally acknowledged that, gradually, the inventory of degree markers has expanded. I establish the syntactic-semantic particularities of the patterns in succession, insisting especially on grammaticalization phenomena in comparative and in superlative structures as well.

I insist on certain aspects of syntactic variation among which are the following: the status of degree markers (grammaticalized or undergoing a grammaticalization process), the syntactic structure of the degree phrase, the free word order.

Cuvinte-cheie: română veche, operator, topică, gramaticalizare.

Keywords: old Romanian, marker, word order, grammaticalization.

Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”
al Academiei Române
Bucureşti, Calea 13 Septembrie nr. 13

Ioan Milică, Roxana Pătraş

DICȚIONARUL LIMBAJULUI POETIC EMINESCIAN

I. Profilul enciclopedic al creației eminesciene a impus, ca reflex metodologic, alcătuirea unor lucrări de referință, apte să traseze semnificații ale operei sau să îi orienteze în chip eficient pe cercetătorii mai mult sau mai puțin avizați. În istoria interpretării operei lui Mihai Eminescu se conturează două direcții principale de abordare sistematică devenite, în timp, teme de dezbatere: 1. editarea textelor eminesciene, atât în formă integrală (proces inițiat de filologi şi critici literari, exemplul cel mai cunoscut fiind ediția *magna* concepută de Perpessicius), cât şi sub formă de *restitutio*, prin facsimilarea manuscriselor (proces desfăşurat tot sub egida Academiei Române, prin activitatea editorială a echipei conduse de Eugen Simion) şi 2. alcătuirea unor lucrări de istorie literară şi lingvistică istorică, demers, de asemenea, de tip exhaustiv, prin care s-a urmărit identificarea elementelor originale ale creației eminesciene şi nu numai. Ambele tipuri de cercetare au implicat echipe de lucru cu sarcini, metodologii şi scopuri diferite, dar care, în fond, reprezintă versanții aceleiaşi reacții epistemice de tip maximalist.

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)

Dicţionarul limbajului poetic eminescian (DLPE) se înscrie în acest orizont deschis, întrucât, în concepţia iniţiatorului, Dumitru Irimia (1939–2009), el a fost proiectat ca instrument fundamental de lucru, adecvat investigării întregii opere eminesciene, asigurând celor interesaţi o cale adecvată, modernă şi complexă, de pătrundere în straturile ei de adâncime. DLPE are, potrivit viziunii iniţiatorului său, două axe complementare: 1. ***Dicţionarul de concordanţe*****,** menit să ofere peisajul valorilor conceptual-simbolice, prin inventarierea ocurenţelor morfo-lexicale ale termenilor angajaţi în diverse vecinătăţi şi 2. ***Dicţionarul de semne şi sensuri poetice***, gândit ca resursă exegetică şi culturală, construit pe baza materialului lingvistic cuprins în dicţionarul de concordanţe.

Fiecare din cele două componente ale DLPE se află în stadii diferite de realizare. Din ***DLPE. Concordanţe*** au fost publicate, până în prezent, patru serii editoriale: ***Concordanţele poeziilor antume***, 2 volume, Editura Axa, Botoşani, 2002, ***Concordanţele poeziilor postume***, 4 volume, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2006, ***Concordanţele prozei antume***, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2009 şi ***Concordanţele prozei postume***, volumul I, *Literele A–D*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2013, urmând ca alte două volume să fie publicate.

Din ***DLPE. Semne şi sensuri poetice*** s-au publicat două volume, I. ***Arte***, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005 şi II. ***Elemente primordiale***, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2007.

Seria ***DLPE. Concordanţe*** a implicat, în timp, mai multe colective de cercetare.

La *Concordanţele poeziei antume* (2002) au lucrat Dumitru Irimia, Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi, Minodora Donisă-Besson, Mioara Săcrieru, la care se adaugă contribuţia informaticienilor Sanda Cherata şi Teodor Vuşcan, ambii de la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj.

La realizarea *Concordanţelor poeziei postume* (2006) au participat Dumitru Irimia, Adina Hulubaş şi Oana Panaite, prelucrarea automatizată fiind realizată de Sanda Cherata, Teodor Vuşcan şi Mihaela Brut, ultima de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi.

Pentru definitivarea volumului *Concordanţele prozei antume* (2009), a lucrat o echipă constituită din Dumitru Irimia, Alina Bursuc, Mihaela Mocanu, Oana Panaite, iar *Concordanţele prozei postume*, volumul I (2013), au fost realizate de Alina Bursuc, Mihaela Mocanu şi Oana Panaite, suportul tehnic fiind asigurat de Mihai Alex Moruz.

Primul volum al seriei ***DLPE. Semne şi sensuri poetice***, intitulat ***Arte***, a fost elaborat de Dumitru Irimia (coord.), împreună cu Irina Andone, Odette Arhip, Lidia Bodea, Mihaela Cernăuţi-Gorodeţchi, Lucia Cifor, Minodora Donisă-Besson, Sebastian Drăgulănescu, Cristina Florescu, Ovidiu Nimigean şi Valeriu P. Stancu. Echipa de cercetare care a lucrat la cel de-al doilea volum, ***Elemente primordiale***,

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)

a fost alcătuită din Lucia Cifor, Livia Cotorcea, Sebastian Drăgulănescu, Petronela Găbureanu, Adina Hulubaş, Dumitru Irimia (coord.), Oana Panaite, Valeriu P. Stancu, Sabina Savu şi Diana Stoica.

Pentru alcătuirea următoarelor volume, din echipa de cercetare fac parte Lăcrămioara Petrescu (coord.), Roxana Patraş, Andreea Mironescu, Ioan Milică şi Ilie Moisuc, existând posibilitatea ca, în funcție de complexitatea cerințelor de analiză, să fie cooptați și alți colaboratori.

II. Analiza cantitativă a operei literare nu reprezintă un domeniu de cercetare nou. Modelele de la care s-a pornit în realizarea ***DLPE. Concordanțe*** au fost lucrările coordonate de profesorul italian Giuseppe Savoca, ***Concordanza di tutte le poesie din Eugenio Montale*** şi ***Concordanza dei "Canti" din Giacomo Leopardi***[1]. În cultura românească, un proiect similar a fost realizat la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj, prin publicarea concordanțelor pentru opera lui B. Fundoianu, în 1999, sub îndrumarea lui Marian Papahagi.

DLPE. Concordanțe se deosebeşte de demersurile anterioare prin amplitudinea şi diversitatea materialului lingvistic prelucrat, deoarece a presupus lematizarea unor segmente diferite ale operei lui Mihai Eminescu (*poezie antumă – poezie postumă*, *proză antumă – proză postumă*). A fost necesară, aşadar, dezvoltarea unor aplicații informatice suficient de complexe, încât să pună în valoare lexicul foarte bogat al creațiilor eminesciene. În al doilea rând, realizarea acestor programe de segmentare textuală a trebuit să țină seamă de fluctuațiile valorilor gramaticale ale cuvintelor din opera literară a lui Mihai Eminescu, aspect ce a determinat o cercetare nuanțată a gramaticii şi lexicului poeziilor. În al treilea rând, echipele de cercetare implicate în realizarea dicționarului de concordanțe au resimțit nevoia legitimă de a oferi un tablou global al ocurențelor prin realizarea unor anexe cu indici privind a) ordinea alfabetică a lemelor, b) ordinea descrescătoare a rangurilor şi c) ordinea lemelor în interiorul categoriilor lexico-gramaticale. Pentru ilustrare, merită menționat că tabloul concordanțelor poeziei lui Eminescu depăşeşte zece mii de ocurențe lexicale, considerate după criteriile menționate mai sus. În sfârşit, efortul tehnic de realizare a concordanțelor a presupus dezvoltarea şi patentarea mai multor tipuri de programe de lematizare, analiză morfologică, corectare şi determinare a frecvențelor, cele mai uzitate fiind CONCORD şi SILEX, dezvoltate la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj.

De altfel, încercările de a surprinde configurația lexicală şi gramaticală a verbului poetic eminescian se înscriu într-o tradiție începută cu ***Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*** (1968), lucrare savantă elaborată sub egida Academiei şi

[1] ***DLPE. Concordanțele poeziilor antume***, vol. I, Memorialul Ipoteşti – Centrul Național de Studii „Mihai Eminescu", Editura Axa, Botoşani, 2002, p. 5.

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)

coordonată de Tudor Vianu. Prin abordarea maximalistă[2], un astfel de instrument de lucru pare să fi fost conceput de fapt în paralel cu monumentala ediție inițiată de Perpessicius, angajând, în mare parte, membrii colectivului de istoria limbii române literare de la Institutul de Lingvistică al Academiei Române: Luiza Seche, Flora Şuteu, Gh. Bulgăr, Şerban Cioculescu, Vladimir Streinu, Ion Gheție ş.a[3]. Decizia de a întrebuința, într-un dicționar al cărui țel era de a înfățişa devenirea limbii române „în întrebuințarea pe care i-a dat-o un mare scriitor" (T. Vianu), instrumentarul metodologic de uz curent în alcătuirea dicționarelor explicative[4] nu a avut ecoul scontat, în ciuda dezideratului de a reliefa deosebirile lingvistice şi stilistico-poetice dintre formele şi conținuturile limbii comune, pe de o parte, şi valorile estetice originale ale limbajului poetic eminescian, pe de altă parte.

Pe fundamentele acestui tip de investigație predominant lingvistică au crescut relativ puține lucrări de referință. Ambițios ca volum de muncă şi auster în formulare, dicționarul proiectat de Tudor Vianu nu a beneficiat de un siaj hermeneutic pe măsură. Exegeza şi-a văzut de drumul ei, preferând ediția lui Perpessicius, înțeleasă ca sumă de libertăți de interpretare. Dimpotrivă, liniile „limbii poetice a lui Eminescu" trasate prin dicționarul început în 1957 au fost mărginite la consemnarea valorilor lingvistice, lăsându-se pe seama exegezei interpretarea „de tip subiectiv": „un comentariu stilistic este, prin forța împrejurărilor, subiectiv şi implică adeseori riscuri dintre cele mai mari. Conştienți de acest lucru, am căutat să dăm interpretării un caracter cât mai obiectiv cu putință. Definițiile sunt scurte, precise şi de aceea intenționat «prozaice»; am evitat definițiile complicate, «literare», discuțiile de orice fel cu referire la opiniile diferiților comentatori"[5].

În consecință, ***Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*** a rămas un bun de inventar al lingviştilor, unii inclinați să vireze spre statistică, alții, spre stilistică. Ca moştenire a acestui demers, amintim câteva dintre lucrările ce anunță, nuanțează şi se revendică de la fondul de cercetare valorificat în realizarea proiectului lui Tudor Vianu: Alexandru Rosetti şi Ion Gheție (1969), Luiza Seche, ***Lexicul artistic eminescian în lumină statistică*** (1974), Gheorghe Bulgăr, ***Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare*** (1971), ***De la cuvânt la metaforă în variantele liricii eminesciene*** (1975), ***Eminescu: coordonate istorice şi stilistice ale operei*** (1980). Direcției preponderent lingvistice i s-a suprapus o abordare de pe poziții culturaliste sau chiar enciclopedice. Amintim, în acest sens, realizări lexicografice

[2] Vezi Solomon Marcus, *Un nou dicționar Eminescu*, în „România literară", nr. 4, 2007. La alcătuirea lucrării sale, *Lexicul artistic eminescian în lumina statistică* (1974), Luiza Seche precizează că Tudor Vianu şi echipa sa lucraseră după o metodă de excerptare exhaustivă.

[3] Tudor Vianu (coord.), *Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968.

[4] Modelul asumat în realizarea lucrării a fost ***Dicționarul limbii române literare contemporane***, 4 volume, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1955–1957.

[5] Idem, p. 7.

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)

precum cele elaborate de Rodica Marian şi Felicia Şerban, ***Dicționarul „Luceafărului" eminescian*** (2000), Viorica S. Constantinescu, ***Dicționar de cultură poetică. Eminescu*** (2010) sau Mihai Cimpoi, ***Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*** (2012). Aşadar, abordarea lexico-gramaticală a făcut loc în timp unor constructe lexicografice eclectice; studiul limbii lui Eminescu s-a transformat, mai întâi, într-o investigație de factură expresivă şi, mai apoi, într-un caleidoscop culturalist. De la nevoia unei descripții lingvistice cât mai acurate s-a trecut la o formă de integralism metodologic[6].

Nici analiza calitativă a lexicului poetic eminescian nu este un produs de cercetare apărut *ex nihilo*; dimpotrivă, se poate afirma că la nivelul tehnicii de descriere a semnelor poetice din opera lui Eminescu au fost aduse, pe măsura rafinării tehnicilor de investigație, inovații importante privind încadrarea teoretică, metodologică şi descriptivă.

În planul ancadramentului teoretic se remarcă, în DLPE, o mai nuanțată conceptualizare a elementelor axei limbă-stil-cultură. Încă din 1979, în lucrarea *Limbajul poetic eminescian,* Dumitru Irimia introduce ipotezele unor demarcații între limba literară şi limbajul poetic, pe de o parte, între semnul lingvistic şi semnul poetic, pe de altă parte. În contribuțiile ulterioare, precum şi în prefețele DLPE, inițiatorul cercetării anunța că noul demers presupunea „o înțelegere *relativ diferită* (s.n.)" a noțiunilor, fiind mai apropiat prin concepție de dicționarele de simboluri. Inițial, se dorea găsirea unui număr de „esențe" codificate simbolic, prin urmare „semnele" şi „sensurile poetice, specifice sau numai dezvoltate în creația lui Eminescu"[7].

Odată cu această nouă viziune, raporturile dintre limba literară şi limbajul poetic se radicalizează: „Limba română literară nu mai este un punct de plecare din perspectiva dezvoltării ei ca limbă de cultură, față de care să se definească poziția limbii lui Eminescu şi nici nu este privită ca material pentru poezie în sensul clasic, cu invocarea figurilor de stil, a tropilor [...] Limbajul poetic eminescian îşi defineşte identitatea specifică *nu prin deviere* (s.n.) de la limba literară, ci prin *opoziție semantic-funcțională* (s.n.)"[8]. Opoziția dintre *limba literară* şi *limbajul poetic* a fost asumată prin promovarea tezei potrivit căreia limbajul poetic este autonom. Prin distanțare de limba comună şi, implicit, de realitatea descrisă de această limbă, ar fi de aşteptat ca limbajul poetic să evolueze spre abstractizare, în sensul generării unei gramatici poetice, cu intrarea în constelații lexicale şi simbolice a semnelor care alcătuiesc limbajul poetic. Dimpotrivă, în limbajul poetic, arată

[6] Termenii „realism" şi „integralism", în concepția lui E. Coşeriu, comportă alte definiri.

[7] Dumitru Irimia (coord.), *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Concordanțele poeziilor antume.* Vol. I, volum editat de Memorialul Ipoteşti – Centrul Național de studii „Mihai Eminescu", Editura AXA, Botoşani, 2002, p. 5.

[8] Dumitru Irimia (coord.), *Dicționarul limbajului poetic eminescian. Semne şi sensuri poetice*, vol. I. *Arte*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005, p. 5.

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)

Dumitru Irimia, limba se „resubstanţializează" „din perspectiva unităţii dintre expresie şi substanţă"[9], prin intersectarea a două mari câmpuri: câmpul limbii şi câmpul artelor.

Ca unitate fundamentală a limbajului poetic, identitatea semnului poetic este regândită în relaţia cu semnul lingvistic. Conform profesorului ieşean, semnul lingvistic, specific comunicării uzuale, nu este, în poezie, totalmente dezactivat în planul potenţialului său de semnificare. În relaţia cu semnificaţia lingvistică, semnificaţia poetică şi semnul/semnele corespunzătoare acesteia apar drept evidenţe ale unui proces anamnetic, de căutare a condiţiei originare/latente a semnificării. La capătul traseului de semnificare poetică s-ar afla o „imagine" ascunsă, un „icon" de inspiraţie wittgensteiniană[10] prin intermediul căruia este posibilă reliefarea orizontului imaginar al operei poetice. Prin acest mod de conceptualizare a semnului poetic se realizează glisarea dinspre perspectiva lingvistică spre abordarea de tip estetic sau simbolic. Sub influenţa lucrărilor de antropologia imaginarului (Gilbert Durand, Alan Geerbrant şi Jean Chevalier), teoria semnului poetic anunţa să se transforme într-o teorie a imaginarului poetic.

III. În planul tehnicii de alcătuire a articolelor, dicţionarul de semne şi sensuri poetice are la bază o metodologie inspirată din semiologie şi din teoria câmpurilor semantice, completată cu achiziţii valorificate în discipline conexe stilisticii şi poeticii (teoria imaginarului, antropologia culturală, hermeneutica literară, teoria receptării). Conform expunerilor din prefeţele volumelor deja publicate şi în acord cu studiile elaborate de Dumitru Irimia de-a lungul carierei, câmpul imagistic este o paradigmă alcătuită din semne poetice ale căror semnificaţii participă la dezvoltarea unor constelaţii simbolice care oglindesc organizarea şi dinamica internă a limbajului poetic eminescian. Mai precis, analiza este interesată de identificarea, descrierea, corelarea şi interpretarea pertinenţei estetice a semnelor poetice care sunt înscrise în nucleul unui câmp.

De pildă, din câmpul **ARTE** fac parte semne precum: *actor*, *artist*, *autor*, *bard*, *pictor*, *poet*, *scriitor*, *sculptor* ş.a., care ilustrează subcâmpul CREATOR DE ARTĂ; *dramă*, *artă*, *cânt*/*cântec*, *imagine*, *poem*, *pânză*, *poezie*, *statuie* ş.a., care ilustrează subcâmpul CREAŢIE ARTISTICĂ, *corn*, *cyteră*, *fluier*, *flaut*, *organ* (*orgă*), *pană* ş.a., care ilustrează subcâmpul INSTRUMENT AL CREAŢIEI ARTISTICE, *culoare*, *formă*, *frază*, *limbă* etc., care ilustrează subcâmpul MATERIE ARTISTICĂ, *ironie*, *mască*, prin care este pus în evidenţă subcâmpul ATITUDINE ARTISTICĂ ş.a.m.d. Relaţiile între subcâmpuri, pe de o parte, şi legăturile subcâmpurilor cu întregul câmp, pe de altă parte, pun în valoare axele de configuraţie semiologică ale paradigmei simbolice care poartă denumirea de *câmp*: agent → produs artistic →

[9] *Ibidem*, p. 21.
[10] *Ibidem*, p. 6.

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)

receptor, artist → mijloace şi instrumente → efecte, materie artistică (culoare, piatră, cuvânt) → mediu semiotic (pânză, limbă, formă) → mesaj etc. Se observă deci că structura câmpului imagistic are două caracteristici: 1. caracter asociativ şi 2. potențial conceptual-simbolic.

Dacă natura asociativă a unui câmp rezultă din chiar împletirea semnelor poetice care participă la configurarea unuia sau mai multor subcâmpuri, potențialul conceptual-simbolic este reprezentat de forța imaginilor poetice dezvoltate prin solidarități şi contraste între semnificațiile semnelor. Un rol important în selecția şi analiza semnelor poetice nucleare, adică în alegerea, descrierea şi interpretarea acelor semne care domină prin potențial imagistic arhitectura unui câmp, îl are studierea ocurențelor şi a indicilor de frecvență. Constatarea care stă la baza acestui proces preliminar redactării articolelor de dicționar este aceea că valorile estetice dominante sunt indicate de bogăția distribuțiilor contextuale ale semnelor poetice şi de frecvența de apariție în texte a unora dintre semnificații. Grație acestei tehnici complexe de interpretare, analiza lexicografică nu mai este orientată exclusiv asupra corespondențelor *limbă istorică* ↔ *limbă literară* ↔ *limbă poetică*, ci se supune „realului" poetic eminescian.

Pentru ilustrarea acestui tip de analiză şi interpretare se poate recurge la exemplul semnului *lac*, publicat în volumul dedicat elementelor primordiale. Structura articolului semnat de Dumitru Irimia cuprinde câteva elemente de bază:

1. definirea, de pe pozițiile semiologiei, a semnului poetic;

2. trăsăturile de formă şi de conținut cu rol activ în configurarea sferei de cuprindere a semnului poetic;

3. valorile de semnificare ce decurg din împletirea semelor nucleare;

4. structura arhitecturii semantice a semnului poetic, descompusă în acord cu următoarele planuri: a) în planul semanticii de adâncime; b) în planul relațiilor pe care semnul le mediază între ființa umană şi ființa lumii; c) în planul capacității de figurare a semnului (semantica de suprafață).

Acest model pare înrudit cu tripartiția propusă de semiologul Charles Morris, potrivit căruia semnul se înscrie simultan în trei dimensiuni: *semantică* (raportul semn-obiect), *sintactică* (raportul semn-semn) şi *pragmatică* (raportul semn-utilizator). În acord cu acest model, semantica de adâncime a unui semn poetic presupune o serie de trăsături latente, inerente semnului care trimite spre un obiect al cunoaşterii şi reprezentării. Prin raportul *semn-semn*, trăsăturile de adâncime sunt modulate, fiind înscrise în relație cu ființa omului şi cu lumea, spre a crea un orizont de posibilități de semnificare estetică. Prin raportul semn-utilizator se generează planul decorurilor, al semanticii de suprafață, astfel încât semnul poetic devine trop al universului poetic şi parte a unui inventar ornamental de figuri de stil.

Astfel, în definirea semnului *lac* se identifică apartenența la câmpul imagistic al *apei*, fiind pusă în evidență relația cu alți termeni ai aceluiaşi câmp (*izvor*, *râu*, *fluviu*), prin semnalarea trăsăturilor semantice specifice lui *lac* (+închidere, +static, +suprafață reflectantă).

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)

Mai apoi, formele şi conţinurile semnului *lac* sunt angajate în explorarea valorilor care alcătuiesc, în viziunea autorului, semantica de adâncime. Acest nucleu dezvoltă, în concepţia autorului, un set de semnificaţii considerate dominante: ‘eternitate’, ‘reflectare’, ‘miraculos’.

Semnificaţia ‘etern’ este ilustrată prin raportarea ocurenţelor semnului *lac* la dinamica elementelor cosmice (*stea*, *cer*, *lună* etc.). Astfel, este subliniată integrarea elementului primordial într-o viziune cosmogonică structurată pe principiul armoniei eterne.

Semnificaţia ‘reflectare’ preia din plan cosmic imaginea armoniei lumii şi o proiectează asupra fiinţei umane. Reprezentările *lacului* dezvoltă, în poezia lui Eminescu, un imaginar poetic în care atributele cosmicului se împletesc cu atributele pământescului.

Semnificaţia ‘miraculos’ este evidenţiată prin sublinierea importanţei pe care o are imaginarul apei în cultura populară (legenda şi basmul), imaginar pe care poetul îl prelucrează şi îl rafinează, conferindu-i noi dimensiuni.

În planul relaţiilor pe care semnul *lac* le întreţine între fiinţa umană şi fiinţa lumii sunt puse în valoare teme şi motive precum copilăria, iubirea şi visul. Lacul presupune deschiderea fiinţei umane către orizontul mirabil al copilăriei. Mai apoi, lacul reprezintă toposul emblematic al iubirii. În sfârşit, prin termenul *lac*, este angajat imaginarul oniric, mai complex, al integrării omului în absolut, cu implicarea simbolică a celorlalte elemente primordiale.

În planul capacităţii de figurare a semnului, sunt explorate disponibilităţile de formă şi conţinut ale cuvântului *lac* de a se integra în tropi, de a crea un *decorum* (*Şi-[s] cu neguri îmbrăcate*/ ***Lac**, dumbravă şi pădure*, cf. O, IV, p. 507) sau de a contura un tip de atmosferă.

IV. Publicarea celor două volume tipărite, până în prezent, în seria dedicată semnelor şi sensurilor poetice a implicat multe prefaceri, motiv pentru care organizarea de ansamblu a dicţionarului a rămas întrucâtva nedesăvârşită. Atât în prefeţele volumelor de concordanţe cât şi preambulul primului volum, *Arte*, din componenta *Semne şi sensuri poetice*, coordonatorul proiectului anunţa apariţia mai multor volume în care urmau a fi publicate rezultatele cercetărilor asupra semnelor poetice referitoare la elementele primordiale: *Pământ* şi *Apă*, *Foc* şi *Aer*. Gruparea sugerează că, la început, a fost preconizată publicarea a cel puţin două volume, din care unul ar fi trebuit să cuprindă semnele referitoare la Pământ şi Apă, iar următorul, cel mai probabil, pe cele referitoare la Foc şi Aer. În final, din volumul al doilea, *Elemente primordiale*, subcâmpul *Aer* a fost lăsat deoparte cu justificarea că se va publica într-un alt volum[11]. Dacă excludem şi sfera elementelor

[11] Ca prim rezultat al cercetărilor, Dumitru Irimia a publicat articolul *Direcţii de semnificare ale semnului poetic **Aer** în creaţia poetică eminesciană*, în „Limba română”, Chişinău, anul XVIII, nr. 9–10, 2008, p. 21–31.

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)

primordiale, cărora, în stadiul inițial al proiectului, li s-ar fi repartizat, pare-se, volume individuale, mai rămâne doar informația privind începerea cercetărilor asupra unei alte paradigme simbolice, *Ființa umană*. Din această schiță se observă că, în viziunea inițiatorului DLPE, conjuncția celor trei mari domenii, *artele*, *elementele primordiale* şi *ființa umană*, ar fi oferit o perspectivă organică, unitară, asupra condiției ființei umane şi a accesului ei, prin artă, spre contemplarea esențelor originare din care este alcătuită ființa lumii.

Dispariția timpurie a profesorului Dumitru Irimia a grăbit întreruperea lucrărilor la dicționarul de semne şi sensuri poetice şi a determinat încetinirea eforturilor de publicare a seriei de concordanțe. Vreme de trei ani, între 2009 şi 2012, nimeni nu şi-a luat responsabilitatea de a se apleca asupra proiectului şi de a-i continua dezvoltarea, prin căutarea unor surse de finanțare şi prin formarea unei echipe de colaboratori pregătiți să continue lucrul, cu respectarea principiilor de analiză şi de interpretare fixate anterior.

În condițiile date, continuarea activității la dicționarul de sensuri şi semne poetice presupune refacerea planului de lucru, cu luarea în considerare a două elemente, anume i) definitivarea concordanțelor poeziei, realizare ce înlesneşte cercetarea semnelor poetice şi elaborarea articolelor lexicografice în conformitate cu tehnica de analiză şi interpretare expusă mai sus şi ii) dificultatea de a menține neştirbit cadrul editorial schițat de profesorul Irimia, în condițiile în care pentru subcâmpul *Aer* şi pentru câmpul *Ființa umană* nu pot fi recuperate însemnările care să devoaleze schemele de cuprins ale volumelor şi stadiul investigațiilor preliminare.

Lectura atentă a considerațiilor care prefațează fiecare din primele două volume din seria de semne şi sensuri poetice aduce în prim plan insistența coordonatorului asupra liniei de forță care dirijează şi susține eforturile interpretative, anume complexitatea şi tensiunea raporturilor între ființa umană şi ființa lumii. Prin limbaj poetic, ființa lumii, firea, este reîntemeiată ca lume semantică. Lumea este cartea pe care poetul o citeşte, o descifrează şi o încifrează apoi în propria creație artistică. În cartea lumii, poetul descoperă, simbolic vorbind, limbajul firii, procesualitatea energiilor reprezentate de elementele primordiale. Dar, şi în sens invers, cartea lumii se constituie ca unic mediu de reflexie a unei conştiințe ce numai aşa îşi poate desluşi atât conturul, cât şi formula identitară.

BIBLIOGRAFIE

***_Dicționarul limbii române literare contemporane_, 4 vol., Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1955–1957.

Bulgăr, Gheorghe, _De la cuvânt la metaforă în variantele liricii eminesciene_, Editura Junimea, Iaşi, 1975.

Bulgăr, Gheorghe, _Eminescu: coordonate istorice şi stilistice ale operei_, Editura Junimea, Iaşi, 1980.

Bulgăr, Gheorghe, _Momentul Eminescu în evoluția limbii române literare_, Editura Minerva, Bucureşti, 1971.

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)

Cimpoi, Mihai, *Mihai Eminescu. Dicţionar enciclopedic*, Editura Gunivras, Chişinău, 2012.
Constantinescu, Viorica S., *Dicţionar de cultură poetică. Eminescu*, Editura Universitas XXI, Iaşi, 2010.
Irimia, Dumitru (coord.) *Dicţionarul limbajului poetic eminescian*. *Semne şi sensuri poetice*, I. *Arte*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2005, II. *Elemente primordiale*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2007.
Irimia, Dumitru (coord.), *Concordanţele prozei antume*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2009.
Irimia, Dumitru (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Concordanţele poeziilor antume*, 2 vol., Memorialul Ipoteşti – Centrul Naţional de Studii „Mihai Eminescu", Editura Axa, Botoşani, 2002.
Irimia, Dumitru (coord.), *Dicţionarul limbajului poetic eminescian. Concordanţele poeziilor postume*, 4 vol., Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2006.
Irimia, Dumitru, *Limbajul poetic eminescian*, Editura Junimea, Iaşi, 1979.
Irimia, Dumitru, *Direcţii de semnificare ale semnului poetic **Aer** în creaţia poetică eminesciană*, în „Limba română", Chişinău, anul XVIII, nr. 9–10, 2008, p. 21–31.
Marcus, Solomon, *Un nou dicţionar Eminescu*, în „România literară", nr. 4, 2007.
Marian, Rodica, Şerban, Felicia, *Dicţionarul „Luceafărului" eminescian şi textul integral al poemului*, Editura Clusium, Cluj-Napoca, 2000.
Rosetti, Alexandru, Gheţie, Ion, „Limba şi stilul operei beletristice a lui Mihai Eminescu", în *Studii de istoria limbii române literare. Secolul al XIX-lea*, vol. II, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1969, p. 307–351.
Seche, Luiza, *Lexicul artistic eminescian în lumina statistică*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1974.
Vianu, Tudor (coord.), *Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu*, Editura Academiei R.S.R., Bucureşti, 1968.

THE DICTIONARY OF EMINESCU'S POETIC LANGUAGE

(Abstract)

The present paper outlines the main stages in the development of the *Dictionary of Eminescu's Poetic Language* (Rom. DLPE), a major lexicographical work conceived and coordinated by Dumitru Irimia, professor of Linguistics and Stylistics at the "Alexandru Ioan Cuza" University of Iasi. The article consists of four parts: a brief history of the lexicographical research on Eminescu's poetical language, the stages and the work-groups involved in the development of the DLPE, the theoretical and methodological innovations of the research and its cultural significance.

Cuvinte-cheie: lexicografie poetică, câmpuri ale imageriei, semne poetice, structură semantică de suprafaţă, structură semantică de profunzime.

Keywords: poetical lexicography, fields of imagery, poetical signs, surface structure semantics, deep structure semantics.

Conf. dr. Ioan Milică, Facultatea de Litere
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi

Dr. Roxana Patraş, Departamentul Interdisciplinar Socio-Uman
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi

BDD-A20051 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 17:00:00 UTC)